

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Кафедра загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Протокол № 9 від “18” травня 2023 р.
Декан факультету захисту рослин,
біотехнологій та екології

Юлія КОЛОМІСЦЬ
2023 р.

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри загальної екології, радіобіології
та безпеки життєдіяльності

Протокол № 9 від “19” квітня 2023 р.
Завідувач кафедри

Алла КЛЕПКО

“РОЗГЛЯНУТО”

Гарант ОПП Екологія
д.пед.н., проф.

Володимир БОГОЛЮБОВ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ДИСЦИПЛІНИ

ЗАГАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ

(назва навчальної дисципліни)

Спеціальність: 101 «Екологія»

Освітній ступінь: «Бакалавр»

Освітня програма: «Екологія»

Факультет: захисту рослин, біотехнологій та екології

Розробник: доцент, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник
Бондарь В.І., старший викладач, кандидат сільськогосподарських наук Сальнікова А.В.

Київ – 2023 р.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Робоча програма навчальної практики із дисципліни «Загальна екологія» є одним із документів, що визначає головні вимоги до організації, проведення і підведення підсумків навчальної практики студентів денної форм навчання спеціальності 101 «Екологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Робоча програма складена на основі:

1. Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту»;
2. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затверджених наказом Міністерства освіти України № 93 від 08.04.1993 р.;
3. Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 10 – Природничі науки, спеціальності 101 – Екологія, затвердженого і введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 р. № 1076.
4. Наказів і рішень колегії Міністерства освіти України, присвячених навчальній практиці студентів.

Навчальна практика «Загальна екологія» для студентів екологів спрямована на забезпечення набуття фахових компетентностей та професійні уміння і навички. Практика проводиться шляхом відвідування або перебування студентів в наукових лабораторіях університету, екскурсіях у природні та природно-техногенні екосистеми, бібліотеках, тощо. Впродовж практики студенти мають отримати навички проведення екологічних досліджень на різних рівнях організації живої матерії, зрозуміти біосферу та екосистеми, потоки енергії в екосистемах, закономірностями дії екологічних факторів та їх вплив на живі організми. Передбачається також вивчення основних розділів загальної екології у розрізі сучасних досягнень екологічної науки; сприяти формуванню науково-обґрунтованого екологічного світогляду майбутніх екологів.

Навчальна практика із дисципліни «Загальна екологія» спрямована на набуття студентами практичних навиків проведення дослідження екологічного стану досліджуваної території. Планування проведення спостережень за станом екосистем, живими організмами, популяціями та угрупованнями.

Аналіз стану території за абіотичними, біотичними та антропогенними екологічними факторами відповідно до загальнонаукових підходів. Вивчення різноманітних екосистем за відповідними показниками та параметрами, порівняння фактичного стану із нормативами або фоновими показниками.

Важливим етапом практичного навчання студентів є формулювання висновків за проведеними дослідженнями, графічне представлення одержаних результатів, тощо.

1. Опис навчальної практики «Загальна екологія»

Галузь знань, спеціальність, освітня програма	
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	101 Екологія
Освітня програма	Екологія
Характеристика навчальної практики	
Вид	обов'язкова
Загальна кількість годин	30
Кількість кредитів ECTS	1
Кількість змістовних модулів	-
Курсовий проект (за наявності)	відсутній
Форма контролю	залік

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ «ЗАГАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ»

У проведенні натурних досліджень важливим є опис і узагальнення, які значно залежать від спостережливості студента, його здатності відрізнити і помічати деталі природних і антропогенних об'єктів, явищ, процесів, виявити взаємозв'язки між ними.

В цьому мають допомогти вже отримані знання з загальної екології, атлас природних умов краю, статистичні дані відповідних організацій та кваліфіковані поради викладачів.

Оцінка екологічних проблем території має певну послідовність. Вона містить декілька блоків, приклади яких наведені нижче і можуть бути доповнені (або скорочені) на погляд викладача-керівника практики.

Завдання практики:

- закріпити здобуті теоретичні знання отримані під час вивчення «Загальна екологія», «Біологія», тощо;
- навчитися досліджувати екологічний стан території за екологічними факторами (абіотичними, біотичними та антропогенними);
- навчитися визначати вплив екологічний факторів на стан живих організмів;
- навчитися аналізувати трофічні ланцюги та перетворення речовин та енергії у навколишньому природному середовищі;
- набути навичок щодо наявності природних ресурсів на досліджуваній території;
- підготувати та захистити звіт за результатами проходження навчальної практики.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

ФК1. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.

ФК7. Здатність проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН2. Розуміти основні екологічні закони, правила та принципи охорони довкілля та збалансованого природокористування.

ПРН18. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.

ПРН22. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.

Передумови проходження навчальної практики із дисципліни «Загальна екологія» та її опис Передумовами проходження загально-екологічної практики є опанування таких освітніх компонентів (ОК) освітньої програми (ОП): ОК 4 Біологія (ботаніка, зоологія); ОК 6 Основи екологічної освіти і культури; ОК 8 Вступ до фаху, ОК 11 Загальна екологія.

Етапи проходження практики

Етапи практики:

- 1) Підготовча робота
- 2) Проведення організаційних зборів
- 3) Проведення польових досліджень природних та природно-техногенних екосистем
- 4) Оцінювання результатів практики керівником
- 5) Захист звіту

2. Організація практики

Організація навчальної екологічної практики та керівництво нею здійснюється кафедрою загальної екології та безпеки життєдіяльності.

Керівник практики від кафедри загальної екології та безпеки життєдіяльності визначає об'єкти та робочі місця для студентів відповідно до програми практики та можливостей лабораторії кафедри, контролює дотримання студентами трудової дисципліни, правил охорони праці та техніки безпеки, забезпечує необхідними матеріалами та інструментами, перевіряє звіти з практики та надає відгуки про роботу студентів на практиці.

Старости груп здійснюють зв'язок студентів-практикантів з керівником практики, проводить всі організаційні заходи протягом практики.

Про результати практики студенти звітуються на підсумковій конференції після повернення до університету.

Обов'язки відповідальних осіб

Кафедра

1. Розробляє необхідний методичний матеріал для проходження навчальної практики;
2. Забезпечує виконання навчального плану, програми практики, навчальних занять, запланованих на період проведення практики, контролює якість проведення практики;
3. Забезпечує керівництво практикою досвідченими викладачами, та розподіляє студентів серед них;
4. Проводить перед початком практики для студентів-практикантів зустрічі та навчання з викладачами-керівниками практики;
5. Здійснює контроль за організацією, проведенням практики, дотриманням її термінів і змісту;
6. Встановлює графіки консультувань для студентів-практикантів;
7. Приймає звіти оформлені у відповідності до встановлених вимог.

Обов'язки студентів

В період проходження практики студенти зобов'язані:

1. Прибути на базу практики у точно встановлені строки, мати при собі всі необхідні документи, фотоапарат, особисті речі для роботи у польових умовах, папір для звіту;
2. Вивчити та строго виконувати правила охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії.
3. Виконувати діючі в НУБіП України правила внутрішнього трудового розпорядку.
4. Виконувати завдання, які передбачені програмою практики;
5. Брати участь у раціоналізаторській та винахідницькій роботі за завданнями кафедри.
6. Систематично вести щоденник практики, у якому записувати роботу виконану фактично.
7. Подати на кафедру звіт з практики та захистити його у встановлений термін.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИКИ

Практика ділиться на два періоди: **польовий і камеральний**. В польових умовах студенти вивчають типові види антропогенної трансформації лісових та інших природних екосистем і під методичним керівництвом керівника практики збирають емпіричний матеріал. В камеральних умовах студенти формують комп'ютерні бази даних, обробляють їх та аналізують отримані результати, оформляють у вигляді звіту з практики.

Протягом практики студенти керуються розпорядком проведення робіт під керівництвом викладача.

Звіт повинен містити такі підрозділи як:

Вступ – повинен містити актуальність проведення дослідження екологічного стану досліджуваної території. Необхідність аналізу абіотичних, біотичних та антропогенних факторів впливу на досліджувану територію.

Розділ 1. Повинен містити аналіз її фізико-географічного розташування досліджуваної області України із зазначенням її природно-ресурсного потенціалу та значенням для України в цілому. Включає аналіз кліматичних, геологічних, едафічних та орографічних, гідрологічних факторів, що характеризують досліджувану область.

Розділ 2. Дослідження стану природних екосистем, чисельності видів та особин у популяціях. Дослідити біотичні фактори, що діють у досліджуваній екосистемі.

Розділ 3. Дослідити антропогенні факторів впливу на досліджувану територію (промисловість, сільське господарство, транспорт і т.д.).

Висновки повинні носити конкретний характер, бути структурованими і узагальнювати результати виконаних досліджень.

Список використаних літературних джерел оформляється за вимогами до оформлення науково-навчальних робіт.

Для ознайомлення з методиками оцінки стану природного довкілля в умовах антропогенного пресу студенти повинні опанувати науково-методичну літературу з вивчення природних екосистем зокрема – збору польового матеріалу, його обробки та аналізу.

Для закріплення практичних навичок студенти беруть участь у польових роботах по закладанні експериментів щодо вивчення стану природних екосистем, збору польових зразків (рослин, рослинних тканин, ґрунтів, води тощо) для лабораторних аналізів та комп'ютерної обробки результатів. Для того, щоб набути навичок по обробці, збереженню та підготовці польових зразків до аналізів, студенти повинні брати участь у цих роботах, ознайомитись з методичною базою, необхідною для проведення певних аналізів, та провести їх як в робочих бригадах, так і самостійно (індивідуальні завдання).

Об'єктами практики є типові природні екосистеми у межах території відповідного сільського населеного пункту та зеленої зони навколо міста, які зазнають антропогенного навантаження певних видів та різної інтенсивності дії. В результаті ці екосистеми знаходяться на різних етапах деградації, що

виявляється у відповідних змінах їх структурно-функціональної організації – залежно від їх стійкості до даного типу впливу.

Кожний студент виконує окремі завдання по вивченню природної екосистеми. Для всебічного засвоєння методик вивчення природних об'єктів студенти керуються методичними рекомендаціями та набутими теоретичними знаннями під час вивчення дисципліни «Загальна екологія» та отримують консультації від керівника практики.

Студенти ведуть робочі щоденники практики (**Додаток 1 та 2**), в яких регулярно записують інформацію про свою роботу кожного дня практики. Результати польових та камеральних робіт студенти записують у робочі журнали. Звіт з практики складається по мірі накопичення матеріалів.

Робоча програма навчальної практики з загальної екології:

1-й день практики:

1. Інструктаж з охорони праці.

2. Ознайомлення студентів зі змістом та завданнями практики.

4. Підготовка до виконання практики :

- повторення теоретичного матеріалу відповідних тем, що стосуються завдань практики.
- забезпечення обладнанням (рулетка, кільця з картонного паперу, лопата, визначник рослин, блокноти та олівці).
- визначення дослідних ділянок для 8

2-й день практики: Вплив екологічних факторів на природні та природно-техногенні екосистеми

Мета: визначити основні види середовища проживання організмів, дати порівняльну характеристику екосистем.

Завдання 1. Проаналізувати абіотичні екологічні фактори, що впливають на дослідну територію

Завдання 2. Визначити види біоценозів, що поширені на дослідній ділянці.

3-й день практики: Оцінка показників популяції живих організмів на дослідній території

Мета: проаналізувати екологічні групи живих організмів та біотичні взаємозв'язки у досліджуваних біоценозах.

Завдання 1. Визначити біотичні зв'язки наявні у дослідних екосистемах

Завдання 2. Визначити трофічні зв'язки між популяціями, що виявлені на досліджуваній території

Завдання 3. Зобразити основні трофічні ланцюги у досліджуваній екосистемі.

4-й день практики: Спостереження природних та антропогенних сукцесій в екосистемах

Завдання 1. Визначити та проаналізувати природні та антропогенні сукцесії на досліджуваних ділянках.

Проведіть спостереження за відмінностями рослинного покриву різних ділянок місцевості. Самостійно знайдіть на місцевості і проаналізуйте природні сукцесії та сукцесії, спричинені діяльністю людини (пірогенні, шкідливі наслідки виробничої діяльності, рекреаційні, на місцях рубок лісу). Запишіть основний фактор і послідовність домінуючих рослин у сукцесійному ряду.

Завдання 2. Дослідити природну екосистему Голосіївського лісу та екосистему Ботанічного саду НУБіП України. Порівняти дві екосистеми за типовими представниками фіто та зооценозу цих екосистем.

5-й день практики :

- 1.Оформлення звітів з практики
 - 2.Робота з інформаційними джерелами.
 - 3.Представлення презентацій індивідуальної роботи студентів
- Захист звітів згідно погодженого графіка

4. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЗВІТУ З ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Звіт з практики студенти подають керівникові після закінчення практики у встановлений час. Звіт оформляється за допомогою редактора MS Word з такими параметрами: формат паперу — А4, береги: зверху, знизу – 2 см, зліва – 2.5 см, справа – 1.5 см, інтервал — полуторний, шрифт — Times New Roman з розміром 14. Загальний об'єм звіту – 15-20 сторінок.

Він повинен мати таку структуру:

- Титульний лист (**Додаток 2**)
- Зміст
- Розділ 1. Фізико-географічне положення та абіотичні умови розташування дослідних ділянок
- Розділ 2. Об'єкт, програма та методика дослідження, обсяг виконаних робіт
- Розділ 3. Розділ 3. Дослідити антропогенні факторів впливу на досліджувану територію
- Висновок
- Список літератури
- Додатки – за наявності (в т.ч. індивідуальне завдання)

5. КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Керівник практики від кафедри загальної екології та безпеки життєдіяльності перевіряє звіт та дає заключення як про роботу студента під час практики, так і про якість звіту. Підсумкова оцінка за практику встановлюється під час здачі студентом заліку по практиці. Приймання заліків проводиться спеціальною комісією на кафедрі.

Основні показники для оцінки роботи студента на практиці:

- Ділова активність у процесі практики – 10 балів;

- Опанування науковими методами оцінки стану природного довкілля в умовах антропогенного впливу та вміння їх застосовувати на практиці – 20 балів;
- Володіння методами постановки експериментів на предмет вивчення антропогенних змін природних екосистем (20 балів);
- Володіння персональним комп'ютером – 5 балів;
- Якість звіту по практиці – 20 балів;
- Представлення презентації виконаних завдань – 20 балів;
- Усні відповіді при захисті звіту - 5

За результатами практики практикант отримує залік (**60-100 балів**). Підставою для отримання заліку є подання на кафедру наступних документів:

- щоденник навчальної практики;
- звіт про проходження практики, підписаний керівником практики.

Відмітка про залік заноситься до залікової відомості та залікової книжки студента. Студенти, які не пройшли практику, рахуються як такі, що не пройшли навчальний план і не переводяться до наступного курсу.

Відповідно до «Положення про екзамени та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України», затвердженого вченою радою НУБіП України 26 квітня 2023 року, протокол № 10, видами контролю знань здобувачів вищої освіти є поточний контроль, проміжна та підсумкова атестації.

Успішне засвоєння студентами програмного матеріалу є успішним, якщо рейтингова оцінка здобувача становить не менше 60 балів за 100-бальною шкалою.

Таблиця 1. Співвідношення між національними оцінками і рейтингом здобувача вищої освіти

Оцінка національна	Рейтинг здобувача вищої освіти, бали
Відмінно	90-100
Добре	74-89
Задовільно	60-73
Незадовільно	0-59

6. Рекомендована література

1. Соломенко Л.І., Боголюбов В.М., Волох А.М. Загальна екологія : підручник. 2- ге вид. випр. і доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС. 2018. 352 с.
2. Вінчук М.М. Загальна екологія: Навчальний посібник. Житомир : Видавництво Державного університету «Житомирська політехніка». 2021. 184 с.
3. Мащенко, О. М. Портянник С. В., Юрченко В. В. Екологія : підручник. Х. : Харків. держ. зооветеринарна академія. 2017. 430 с.

4. Загальна екологія. Навчально-методичний посібник для студентів ОС Бакалавр за напрямом підготовки 193 Геодезія та землеустрій / Ракоїд О.О., Клепко А.В., Бондарь В.І. К.: НУБіП, 2023. 133 с.

5. Екологія. Навчальний посібник для студентів ОС Бакалавр за спеціальністю 122 Комп'ютерні науки / Боголюбов В.М., Ракоїд О.О., Кудрявицька А.М. К.: НУБіП. 2021. 154 с.

6. Юрченко Л. І. Екологія : навч. посіб. М-во освіти і науки України. Київ : Професіонал : Центр учб. літ. 2017. 303 с.

7. Рекомендовані джерела інформації

1. Офіційний сайт Міністерства екології і природних ресурсів України.
URL:<http://www.menr.gov.ua>
2. Зелена енергетика (журнал). URL:<http://www.ri.lviv.ua>
3. Програма ООН з навколишнього середовища. URL: <http://www.unep.org>
4. Global Atmosphere Watch (Глобальна служба атмосфери).
URL:<http://www.wmo.ch>
5. Екологічний словник. URL :
https://pidru4niki.com/1593110639620/ekologiya/terminologichniy_slovník
6. Червона книга України. URL: <https://redbook-ua.org/>

7. Додаткові інформаційні джерела

1. Форми статистичної звітності територій <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Сайт Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (Мінприроди) (тексти нормативно-методичних документів, національні доповіді про стан навколишнього природного середовища, програми моніторингу довкілля регіонів та ін.)/ URL:
<http://www.menr.gov.ua/>
3. Сайт Інформаційно-аналітичного центру (ІАЦ) Мінприроди (поточна аналітична інформація про стан довкілля в Україні):
URL: <https://iac-menr.rgdata.com.ua/ShowPage.aspx?PageID=200>
4. Сайт Українського гідрометеорологічного центру (про мережу спостережень, результати гідрометеомоніторингу України та ін.): URL:
<http://meteo.com.ua/>
5. Сайт Державного комітету України по водному господарству (Держводгоспу) (відомості про результати моніторингу стану вод в Україні, тексти нормативно-методичних документів та ін.). URL: <http://scwm.gov.ua/>
6. Сайт МНС України з даними про надзвичайні ситуації, URL:
<http://www.mns.gov.ua/opinfo/4689.html>

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**ЩОДЕННИК
З НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ**

Студента _____

Факультет _____

Спеціальність

Курс _____ Група _____

База практики _____

Термін практики з _____ до _____

Керівник _____

Прибув на базу практики відповідно до наказу
від «___» _____ 20___ р. № _____

Інструктаж з охорони праці та техніки безпеки проведено
«___» _____ 20___ р. _____
(Підпис відповідальної особи)

Правила ведення й оформлення щоденника.

1. Щоденник – основний документ студента під час проходження практики.
2. Під час практики студент щодня стисло чорнилом повинен записувати в щоденник усе, що він зробив за день для виконання календарного графіку проходження практики. Докладні записи ведуться в робочих зошитах, які є продовженням щоденника.
3. Після закінчення практики щоденник разом із звітом має бути переглянутий керівником практики, який складає відгук й підписує його.
4. Оформлений щоденник разом із звітом студент повинен здати на кафедру. Без заповненого щоденника практика не зараховується.

Основні положення практики

- 1.1 Студент до виконання програми практики повинен отримати інструктаж керівника практики, а також: • оформлений щоденник); • індивідуальні завдання з загально-екологічної практики.
- 1.2 Під час проходження практики студент зобов'язаний суворо дотримуватися правил внутрішнього розпорядку на місцях проходження практики.
- 1.3 Звіт про практику студент складає відповідно до календарного графіку практики.
- 1.4 Практика студента оцінюється за стобальною системою й враховується при призначенні стипендії на рівні з іншими дисциплінами навчального плану.
- 1.5 Студент, що не виконав вимог практики і дістав негативний відгук про роботу або незадовільну оцінку під час захисту звіту, направляється повторно на практику під час канікул.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Кафедра загальної екології, радіобіології та безпеки життєдіяльності

ЗВІТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

з дисципліни «Загальна екологія»

Студента (ки) _____ курсу _____ групи
Спеціальність: 101 «Екологія»

(прізвище та ініціали)

Керівник: к. с.-г.н. Сальнікова А.В.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Київ – 2024 р.

ДОДАТОК В ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ З ПРАКТИКИ (Рекомендовано)

У звіті з практики необхідно описати виконання робіт з індивідуального завдання керівника практики кафедри. При описі виконаних робіт треба звернути увагу на функціональне, технічне, методичне, програмне, математичне, інформаційне та інше забезпечення виконуваної роботи. На різних курсах і на різних робочих місцях обсяг цієї інформації може бути різним. Бажано надати додатки до звіту результатів роботи (роздруківки, вихідні форми, файли тощо).

За обсягом звіт повинен бути 20-30 сторінок та містити:

- титульний лист з підписами керівника практики;
- зміст з переліком розділів, номерів сторінок, додатків;
- вступ, в якому визначаються обґрунтованість мети і завдання практики;
- основну частину, яка висвітлює всі питання, передбачені програмою практики з урахуванням індивідуального завдання, характеристики діяльності підприємства;
- висновки, які робляться на основі аналізу проведеної роботи;
- перелік джерел інформації (посилань);
- додатки.

Текст друкується на комп'ютері з одного боку аркуша білого паперу формату А4. Рекомендовано використовувати береги такої ширини: ліве – 25 мм, верхнє та нижнє – 20 мм, праве – 10 мм. Відстань між заголовком і текстом – 15– 20 мм. Шрифт – чорного кольору. Щільність тексту однакова по всій роботі. Сторінка повинна містити не менше 28–30 рядків по 57–60 знаків у кожному (з урахуванням інтервалів). Рекомендована гарнітура – Times New Roman, кегль – 14, інтервал між рядками – 1,5, абзац однаковий по тексту і дорівнювати п'яти знакам або становить 1,25 см.

Робота має бути надрукована чітко, без помилок і виправлень. Текст може ілюструватись рисунками, схемами, графіками, діаграмами та таблицями. Текст основної частини поділяють на розділи та підрозділи. Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки. Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично відносно тексту.

Заголовки підрозділів друкуються малими літерами (крім першої великої) з абзацу. В кінці заголовка крапки не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Всі ілюстрації (діаграми, графіки, схеми, креслення, фотографії та ін.) іменуються рисунками, що нумеруються послідовно наскрізною нумерацією в 18 межах кожної глави арабськими цифрами (наприклад, перший рисунок у першому розділі позначається рис. 1.1, другий - 1.2 і т.д.).

Текст назви розташовується зверху рисунка. Цифровий матеріал, поміщений у звіті, рекомендується оформляти у вигляді таблиць, які також

нумеруються арабськими цифрами послідовно в межах кожної глави. Усі таблиці повинні мати змістовий заголовок.

Заголовок міститься під словом «Таблиця» над відповідною таблицею з цифровим матеріалом. Для кожного показника, включеного в таблицю, повинні бути зазначені використовувані одиниці виміру. Таблиці і рисунки варто розташувати після першого згадування про них у тексті звіту, безпосередньо відразу в текстовому проміжку чи на окремих аркушах.

Перелік джерел, на які є посилання в звіті, наводяться у кінці тексту звіту перед додатками на наступній сторінці. Оформлюється відповідно до вимог державного стандарту ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Додатки оформляються як продовження звіту на наступних його сторінках. Кожен додаток починають з нової сторінки, у правому верхньому куті якої вказують слово «ДОДАТОК» з послідовною нумерацією української або латинської абетки, наприклад, «ДОДАТОК А», «ДОДАТОК В» і т.д. Кожен додаток повинен мати тематичний (змістовий) заголовок, що відбиває суть документа.